

Edició crítica d'El Quadern Gris

Narcís Garolera

Vaig llegir *El quadern gris* a vint-i-un anys –l'edat que té el protagonista de l'obra–, mentre cursava Filosofia i Lletres a la Universitat de Barcelona. Jo venia de Vic, i la visió que Pla ofereix de la capital coincidia en molts aspectes amb la meua experiència barcelonina. La caricatura de la universitat, per exemple, em feia veure, *mutatis mutandis*, els mateixos defectes de la institució que jo freqüentava. Llegia *El quadern gris* d'amagat dels meus companys de carrer, que duïen llibres de Freud, Marx o Marcuse sota el braç. Era una època de gran agitació política, i a Pla se'l considerava un reaccionari i un col·laborador del franquisme. Però a mi el llibre em va fer un gran efecte. Em va vacunar de l'epidèmia revolucionària i va incrementar un escepticisme que ja havia adquirit amb la lectura d'assagistes com Joan Fuster. *El quadern gris* és una de les obres literàries que més m'han influït al llarg de la vida. L'he llegit i rellegit, i ara, a les acaballes de la meua vida professional, he tingut el privilegi de preparar-ne una edició crítica. Deu ser veritat, com deia Ovidi, que els llibres tenen el seu destí...

L'any 2005, Lluís Bonada va publicar, al setmanari «El Temps», un article titulat «*Tots els nyaps del Quadern Gris*». Al cap de poc, Joaquim Palau, director literari d'Edicions Destino, va decidir publicar-ne una edició revisada, i, a proposta de Bonada, em va encarregar la revisió de les dues edicions de l'obra: l'original català i la traducció castellana de Dionisio Ridruejo, publicada l'any 1975. La previsió era que totes dues sortissin el dia de Sant Jordi del 2008, però, per raons editorials, han aparegut darrement. L'edició catalana, publicada pel Grup 62, i la traducció castellana, per Editorial Planeta.

L'edició que avui presentem és **crítica**, encara que no en tingui l'aparença formal (no hi ha l'aparat que sol acompanyar aquesta mena d'edicions). Pa-

lau va creure que l'edició revisada d'*El quadern gris* no havia de dur notes a peu de pàgina, i així vaig procedir en el meu treball filològic.

Vaig confrontar la **2ª edició** de l'obra amb l'**autògraf** original, conservat a la Fundació Josep Pla, de Palafrugell, que amablement me'n va cedir una fotocòpia. Vaig partir d'aquella edició, i no pas de la primera, perquè s'hi havien incorporat unes 500 correccions –sobretot d'errates tipogràfiques– advertides per Pla mateix amb l'ajuda del seu amic Jordi Pujol i Cofan. El problema és que, en aquesta segona edició, se n'hi van escolar d'altres, que ara jo havia d'esmenar.

El mètode, doncs, era ben simple: llegir, ratlla a ratlla, i paraula per paraula, el text de l'edició parcialment corregida per l'autor, confrontant-lo amb el del manuscrit que Pla havia lliurat a l'editor. Vaig anar-hi practicant correccions de tota mena, que acostaven el text imprès al que havia escrit Josep Pla. Els detallaré unes quantes d'aquestes esmenes, que els faran veure l'abast de la revisió.

Vaig restablir les grafies tradicionals dels **noms de persona**, "normalitzades" pel corrector: Borralleras, [Feliu] Elias, Maseras, Crexells, Mañé, Rusiñol, Ynglada... Vaig restablir el cognom del periodista Albert *Llanas*, que en l'edició havia passat a ser Albert "Planes"... També vaig corregir les formes d'alguns **topònims**, adaptant-los a la normativa actual: Capmany, Granvia, Portbò, Cala de Gens, Aigua Xallida... (La grafia d'aquesta darrera la proposa Coromines a partir de la pronúncia que li va confirmar Josep Pla.)

Vaig esmenar les errates tipogràfiques i les males lectures del manuscrit. Ho il·lustraré amb uns quants exemples:

El pseudònim del dibuixant Feliu Elias –«Apa»– figurava en l'edició com a «Anem»; *s'acaba-*

va s'havia transformat en "s'aixecava"; *bercengàs* apareixia escrit "berçaeugues" (llegint la 'n' com una 'u' i ignorant l'accent de l'última vocal); *captivada* s'havia llegit "capturada"; la *intimitat*, que Pla considera *única*, s'havia tornat "cínica"; una *corda* passava a ser una "corba"; una *dona* es convertia en una "cosa"; certes influències, *digerides*, passaven a ser "dìrigides"; *vuitanta* mil duros es reduïen a "deu mil duros" (per mala lectura del número "8", de grafia

esprimatxada); una cotilla *enravenada* havia passat a ser "enrevessada"; una monja *enclaustrada* s'havia transformat en una monja "exclaustrada"; *esquena* s'havia llegit "esquema"; *totalment* s'havia transmutat en "fatalment"; el vidre *fos* havia passat a ser "fosc"; els cabells *llisos* s'havien convertit en "grisos"; la *humitat* havia cedit el lloc a la "humanitat"; l'aula *impersonal* de la universitat havia passat a ser "impressionant"; els *ruralistes* van ser transformats en

1918

8 de març - Com que li ha tanta grippe, han hagut de clausurar l'Universitat. D'ençà d'aquest fet, el meu germà i jo vivim a casa, a Palafongell, amb la família. Som dos estudiants desavagats. Al meu germà, que és gran afecionat a jugar al foot. ball - malgrat haver-li ja trencat un braç i una cama - el veig prouament a les hores de repàs. Ell fa la seva vida. ~~Ja fa la seva vida.~~ Jo vaig tirant. No anyoro pas Barcelona i menys l'Universitat. La vida de poble, amb els amics que li tinc, m'agrada.

A l'hora dels postres, a dinar, apareixen a taula, una gran platja de crema cremada i un pa de pessic deliciós, flonjo, daurat, amb un polsim de sucre ingratid. La meua mare em diu:

- Tu saps que avui fas vint-i-un anys?

I en efecte: seria absurd de discutir-ho: avui cumploix vint-i-un anys. Dono una ullada circular. El meu pare menja en silenci, en un estat de perfecta normalitat. La meua mare no sembla pas estar tan nerviosa com sol habitualment estar. Com que en aquest país romanés es celebren els naixements, la presència del pa de pessic i de la crema, em fan maliciar. Em pregunto si han estat elaborats per celebrar realment el meu aniversari o per recordar-me que el balanç dels primers anys es absolutament negatiu, franca i magre aquest retol - penso - és tan natural! Venir fills en forma d'incògnita, de nebulosa, ha d'ésser molt desagradable. La meua frivolitat, però, és tan gran, que ni el problema de consciència plantejat per les llaminadures es prou per evitar que trobi el pa de pessic sabonissim i la crema literalment exquisida. Quan m'en rezeixo més, la felicitat augmenta d'una manera visible. ¡Vint-i-un anys!

La família! Cosa curiosa i complicada...

A mitja tarda es posa a ploure - una pluja fina, densa, menuda, pausada. No fa gens d'aïre. El cel, és gris i baix. sento caure la pluja sobre la terra i els arbres del jardí. Una bona sorda i llunyana - com la ~~del mar~~ ^{del mar} ~~soprorit~~.

Josep Pla. Fotografia de Sebastià Martí

un genèric “novel·listes”; quan l'àvia Marieta i la seva germana *pledegen*, a propòsit del gust d'una fruita, resulta que “*paladegen*”; una pasta de *nata* s'havia convertit en una pasta de “*mata*”; i estar-se sota d'un *pi* es transformava en “estar-se sota d'un *pis*”; unes *pinedes* s'havien convertit en “*pomeres*”, i unes rengleres de pins, que al manuscrit eren *rosses*, en l'edició s'havien transformat en “*roses*”; el *socialisme* s'havia tornat “*solitarisme*” [i Pla no pretenia fer-hi broma]; les ametlles *torrades* s'havien convertit en ametlles “*tarades*”, i el cine *mut* havia passat a ser un “cinema trist”...

Vaig restituir unes quantes **ratlles** que la mecanògrafa o el linotipista s'havien saltat. A més de les ratlles saltades, vaig recuperar els **títols** d'algunes anotacions del dietari, que havien estat suprimits a l'edició (“Josep Carner”, “L'àvia Marieta”, “Girona”, “La tardor”, “Els amics”), i vaig respectar les **separacions** a l'interior de les anotacions, assenyalades per Pla al manuscrit amb una creueta al marge.

Vaig mantenir els **castellanismes** del manuscrit acceptats avui pel diccionari normatiu (*DIEC*): *alabar*, *caldo*, *caliquenyo*, *cine*, *guapo*, *maco*,

matxo, *melancolia* / *melancòlic*, *moneder*, *moreno*, *paio*, *quartos*, *sereno*, *trastos*, *verdader*, *viudo*... Quan la forma castellana, habitual en català, no era admesa pel diccionari acadèmic, la deixava en lletra cursiva: *calderilla*, *novatada*, *platillo*, *polvos*, *relleno*, *solterona*, *tinglado*...

Vaig respectar els **empordanismes** no recollits al diccionari normatiu, però sí al d'Alcover i Moll, i al de Coromines: *la fred* (ed. “el fred”), *calamars* (ed. “calamarsos”), *dibolit* (ed. “esvàit”), *encalabrinat* (ed. “excitat”), *furategar* (ed. “furetejar”), *redorsos* (ed. “redossos”), *ressaga* (ed. “ressaca”), *varar* (ed. “avarar”), *xifrer* (ed. “xiprer”), *xemploia* ‘camatort’ (ed. “ximploia”)... Els correctors n'havien acceptat uns quants, i jo els vaig incloure tots.

Vaig conservar la construcció del manuscrit “**per + infinitiu**”, d'acord amb la proposta Coromines-Solà, avui àmpliament acceptada. I vaig respectar la locució planiana “**és dir**” (en comptes de l'habitual “és a dir”).

En un fragment publicat anteriorment per Cruzet (Pla va començar a publicar les seves obres completes a l'Editorial Selecta), l'editor va convertir

un catedràtic universitari, que Pla qualifica de *carcamal* i *bercengàs* (= ximple), en un “senyor” i un “professor”, respectivament. Hem de tenir en compte que Cruzet era parent d’un fill d’aquell catedràtic... L’olor de *merda* del fum dels cigars dels tertulians de l’Ateneu es transforma en una flairosa “olor de menta”. ¿Què va motivar aquest canvi d’olor? ¿Una mala lectura del manuscrit, o la resistència a publicar una paraula malsonant? ¿Per què el corrector –o l’editor– no la transcrivia amb els habituals punts suspensius? Fos com fos, jo havia de restituir la paraula que havia escrit el poc convencional Josep Pla.

Vaig suprimir les **ultracorreccions** lingüístiques, no exigides avui pel diccionari acadèmic ni per les gramàtiques normatives [als anys 60 els correctors s’excedien en la revisió dels originals i homologaven la llengua dels escriptors]. En donaré uns quants exemples:

a) morfosintaxi

“*les seves necessitats*” passen a ser “*llurs necessitats*”; “*de si mateix*” es converteix en “*d’un mateix*”; *del carrer estant* es transforma en “*des del carrer*”; *lletjos* i *rojos* passen a ser “*lleigs*” i “*roigs*”; la construcció, ben correcta, *a pesar de* és substituïda per un llibresc “*malgrat*”; “*estava assegurada*” passa, innecessàriament, a “*era assegurada*”...

b) lèxic

“*ens acomiadarem*” substitueix l’original “*ens deixarem*”; “*s’adreça a mi*” desplaça “*es dirigeix a mi*”; *l’ànsia* es torna “*angúnia*”; unes velles andròmines substitueixen uns correctíssims *trastos vells*; “*ase*” desplaça *burro*; l’avenir supleix el correcte *futur*; les bales de *vidre* es transformen en “*bales de cristall*”, com si fossin de Bohèmia; l’habitual *dentífric* els correctors el canvien per “*dentífri*”; el corrector creia que “*duia un casquet*” era més genuí que “*portava un casquet*”; *s’enduia* es preferia a “*s’emportava*”; un xivarri enorme passava a ser *descomunal*; els escalfapanxes substituïen les *xemeneies*; un *registre* es convertia en un escorcoll; el corrector preferia una ferida a una *llaga*; una *plaga* es convertia en un flagell; els *gavians* –denominació empordanesa d’aquests ocells– passaven a ser *gavinots*; els *mistos* es convertien en *llumins*; l’adjectiu habitual –i correctíssim– *fondo* es transformava en “*profund*”; i el correcte *rústic* es torna, erròniament, “*rústec*”...

c) locucions

L’habitual locució *a veure* sembla poc genuïna al corrector, que la canvia en “*vejam*”; la correcta expressió *a cegues* es transforma en una altra, preferida del corrector: “*a ulls clucs*”; la locució *a primera vista*, suspecta de poc catalana, es converteix en “*a primer cop d’ull*”; *com a màxim* passa a ser “*a tot estirar*”; *lentament* és substituït per “*a poc a poc*”; l’habitual expressió *no faltaria més* apareix a l’edició substituïda per la llibresca “*no caldria sinó*”; i “*treure l’aigua clara*” es canvia per “*treure l’entrellat*”...

Tampoc no vaig acceptar els arbitraris **canvis d’ordre** del corrector:

“*la mare solia portar-me*” es converteix en “*la mare em solia portar*”; “*jo, a Quim, el conec molt poc*” apareix publicat “*jo conec Quim molt poc*”; *a Goethe se’l pot admirar* passa a “*Goethe pot ésser admirat*”... En aquest darrer cas, el corrector desvirtuava la sintaxi de Josep Pla –propera a la parlada–, i transformava una construcció impersonal, normal i correcta en català, en una passiva estranya al geni de la llengua.

* * *

La revisió d’*El quadern gris* es va concretar en més de **5000 correccions**, que milloren notablement el text de les edicions anteriors i l’acosten al manuscrit original de Josep Pla. Enllestida la revisió del text català, vaig aplicar bona part de les correccions al de la traducció castellana (unes **3000**), basada en la primera edició catalana: “*cine triste*→ *cine mudo*”, “*vieja señora*→ *solterona*”, “*asiento* [seient]→ *sillón*”, etc.

Ara el lector es pot acostar al llibre més important de Josep Pla amb la seguretat que té al davant un text respectuós amb la voluntat de l’escriptor.